

Stav našich stavcov

Názov tohto príhovoru pochádza vlastne z povinnosti voči mojim príhovorom na ostatných našich valných zhromaždeniach. Ten predchádzajúci sa volal „Stav nášho staviteľstva“ a ten predtým „Stav nášho stavu“. Tento sa teda volá „Stav našich stavcov“. Stavec je rozhodujúci element chrbtice a stav chrbtice je určujúcou podmienkou vzpriameného postoja či rôznej miery ohnutia – pokrivenosti. Určite tu nemienim držať prednášku o anatómii chrbta – chcem hovoriť o vybraných okolnostiach architektovej profesie. Takých, ktoré testujú naše postoje, našu „vzpriamenosť“ a ešte rôzne podoby ohýbania sa diktátu podmienok, ktoré nesie so sebou každá úloha. Prirodzene v tomto príhovore budem opakovať niektoré vybrané problémy, o ktorých som hovoril v tých predchádzajúcich. Pretože sú stále prítomné, každý z nás o nich premýšľame, znepokojujú nás.

Na rozdiel od väčšiny umení je naše remeslo a jeho výsledok najviac vystavené nutnosti kompromisu. Hotový dom je výsledkom premeny počítačného intelektuálneho obrazu v architektovej hlave, premeny podriadenej procesu všetkých reálií, ktorým je tento obraz až po realizáciu vystavený. Čas kompromisov je časom testovania našej mentálnej odolnosti, našej presvedčovacej schopnosti, našej pripravenosti počúvať cudzie námety, preveruje našu vôľu k sebareflexii. Kompromis znamená rôznu mieru zľavenia z nášho predsavzatia, ohnutie chrbátu – iba v najzriedkavejších prípadoch to tak nie je. Zľavenie však a priori neznamená prehru – podriadenie sa pragmatickým podmienkam často priaznivo koriguje naše východiskové idealistické predpoklady a želania. Architektúra nepotrebuje predstierať čím nie je, má sýtiť zmysly a potreby diváka i užívateľa bez ľahkomyselnosti. Silnou pohnútkou našej profesie je nádej, ktorá je aj v čase kompromisov stále prítomná – totiž, že výsledný dom bude východisku blízky. Schinkel hovorí: „Každej telesnej budove predchádza budova ducha.“ - to je naše ihrisko – medzi domom v predstave a jeho reálnou fyzickou prítomnosťou. Pracujeme v prostredí limitov v podobe povinných noriem, klientovej vôle, rôznych regulatívov, pamiatkových kritérií, rozpočtu, dodávateľskej ochoty a schopnosti stavať starostlivo a zručne. Tými najpodstatnejšími sú však naše vlastné limity, vnútorné zábrany, naše vlastné regulatívy. Pretože z nich pochádza cit pre mieru – bez takejto zdravej osobnostnej výbavy sú naše diela lacným spektaklom, podenkovými banalitami. Tu kdesi tkvie vlastne to fundamentálne akéhokoľvek umenia, ale aj remesla. Náš vlastný etický kódex.

Spôsob stavania, materiálový sortiment, nové technológie, to všetko nám dnes umožňuje stavať čokoľvek. To je zvodná perspektíva a zákerná pasca zároveň. Sme pretváratelia materiálu priamo k fyzickej podstate zjavu našich domov, alebo sme skladači výrobkov z katalógovej ponuky? Prehrabujúc sa v takomto sortimente masových sérií všetkého tušíme pocity tých, ktorí budú žiť uprostred nich, dotýkať sa ich? Budú pre nich anonymnými industriálnymi vecami podradného či špičkového designu, alebo z nich vyčítajú – poeticky povedané – dotyk toho, od koho pochádzajú? Tou pascou je stav architektúry ako série showroomov či 3D katalógov bez prítomnosti remeselnej individuality – vysnený ultimatívny status trhového prostredia. Čaká nás nevyhnutne projektovanie skrz BIM. Nakoľko to bude odvádzať od toho, čo pokladám za dôležitejšie, to, čo má v prvom rade zaťažovať našu intelektuálnu kapacitu? T.j. kontemplácia, tvorivý diskurz, čas potrebný na omyly a návraty z nich, čas zrenia k dôležitým čiastkovým rozhodnutiam. Ja nechcem vedieť od počiatku všetko a naraz pre stvorenie komplexnej projektovej výpovede.

Naozaj dôsledne premýšľame o budúcej skúsenosti s našimi domami tých, ktorí ich budú užívať? Je ich komfort prvoradým motívom našej tvorivosti? Nie je to v prvom rade naša vlastná výtvarná ambícia, naša vôľa k silnej architektonickej výpovedi, naše kritériá krásy, úžitku a iných hodnôt? Kde je príčina radikálne rôznej podoby našich hodnotných architektúr voči tristnej realite prevládajúcej podoby rodinného bývania? Malomeštiacky

ideál si žije svojím vlastným životom. Stačí len osveta prostredníctvom CEZAARa, napríklad? Je jediným spôsobom rozloženia tejto estetiky iba takéto vytrvalé poučovanie o jej inej podobe? Nie je možné túto laickú víziu vlastného obydlija uchopiť a pokúsiť sa o kultivovanie jeho podoby? Napríklad preto, pretože odhliadnuc od oných estetických kritérií, či kritérií regionálnej pôvodnosti je bungalov vo svojej podstate rozumný dom. Taký, akým bol pred desaťročiami v tisícoch po Slovensku stavaný nevábny štvorec.

Dlhodobým problémom bývala absencia alebo malá četnosť súťaží, nie cenou, ale návrhom. Tento stav sa želateľne zlepšil a začína to fungovať. Všetci sme zaznamenali nedávny rozruch okolo súťaže na dostavbu areálu VŠVU. Atraktívna, zložitá a závažná téma, dobre pripravená súťaž. Bez zachádzania do podrobností chcem ako jeden z aktérov súťaže komentovať to, čo pokladám za podstatné. Nie všetky požiadavky a pokyny Súťažných podmienok a Bloku odpovedí na otázky súťažiacich – čo je akýmsi vykonávacím predpisom vykladajúcim znenie Súťažných podmienok – teda nie všetky sú rovnako závažné. Závažné sú tie, ktoré podstatným spôsobom predurčujú koncept návrhu – v tomto prípade to bola otázka vylúčenia veľkej časti riešeného územia z možnosti zastavania. Preto, pretože program bol rozsiahly a územie obmedzené. Pokyn zo záveru Bloku odpovedí na otázky súťažiacich o prípadnom možnom voľnom výklade tohto viacnásobne opakovaného jasného obmedzujúceho kritéria je absurdným popretím jeho závažnosti. Pretože pokyn vložený štyri dni pred termínom odovzdania, kedy sú súťažné koncepty dávno postavené je alebo krutým výsmechom, alebo cíleným zámerom. Rozhodnutie poroty o ocenení jedného z návrhov, ktorý vedome a razantne tento obmedzujúci regulatív nespĺnil, zadalo oprávnený dôvod k protestu. Je fascinujúce, že väčšina počiatočných reakcií sa otočila voči spôsobu protestu a jeho iniciátorom. Reakcia tých ktorí sú vedomí, že skutok sa stal, dovoľávajúci sa však salónneho vybavenia si kauzy vo vlastnej kuchyni, s ušľachtilým zámerom nepokaziť krehkú povest' súťaženia návrhmi. Rozumieme tomu a predsa jestvuje ešte niečo závažnejšie. Naším slovenským problémom nie je v skutočnosti kvalita zákonov a iných dohodnutých pravidiel, ktorými sa ako spoločenstvo máme riadiť. Naším slovenským problémom je konanie ich obchádzaním, prehliadaním, voľnou interpretáciou na rozhraní zákonného a nezákonného, decentným zneužívaním – teda absencia toho, čo je elementárnou podmienkou spoločenskej kultúry a zrelosti komunity. Je toto iba prípad drobného huncútstva, alebo riadny príser, ktorý sa nemá odbiť vychovaným dohovaraním, ale poriadnym zauchom? Nepochádza hlboké ponaučenie skôr z draho zaplatenej skúsenosti, než z našej mentalite blízkeho ututľávania a produkcie hmlы?

Nech už bude dôsledok tohto protestu akýkoľvek, takéto kauzy a ich rozuzlenia zakladajú precedens pre prostredie férovosti všetkých budúcich súťaží. Integrita porotovania okrem nájdania najkvalitnejších návrhov tkvie v odvážnom a zároveň starostlivom výklade znenia ducha podmienok. A tiež v hlbokom vedomí neohrozenia nákladov, ktoré investor do súťaže vložil a ešte rádovo väčších, ktoré sa chystá vynaložiť na realizáciu výsledku súťaže.

Obe ostatné „Miesove ceny“ - túto najvyššiu európsku poctu za architektúru získali vlastne dve príbuzné diela. Riešili problémy typologicky, konštrukčne, materiálovo podobných bytových domov zo 60.-tych a 70.-tych rokov minulého storočia. Veľký blok z Amsterdamu ocenený pred dvoma rokmi a súbor bytoviek z Bordeaux ocenený tohto roku. Amsterdamskú betónovú bytovku, opustenú a odsúdenú k zbúraniu premieňajú NL architekti v novú šancu pre predĺženie jej života, odkrývajú jej nový užívateľský potenciál, zbavujú ju rôznych vypekňovacích nánosov a vracajú jej talentovane to rozhodujúce z jej pôvodného betónového zjavu. Dvojica Lacaton – Vassal vzhľad bytoviek v Bordeaux radikálne mení. Predsadzujú im novú vrstvu rozširujúcu veľkosť i kvalitu bytovej plochy, podstatne vylepšujú energetické charakteristiky. Ich riešenie je významnou pridanou hodnotou k dovtedajšiemu užívateľskému komfortu vyše 500 bytov tohto súboru. Ich intervencia je vo veľmi širokom zmysle slova novou kultúrnou vrstvou na bežných

vtedajších bytových modeloch. Takých, akých tu máme z onoho obdobia tisíce. Posolstvo oboch týchto ocenení je jasné. To, že dom prestane fungovať v jeho zamýšľanom poslaní ešte neznamená, že sa má búrať.

Média i hnutie mladých v uliciach pobádajú k environmentálne zodpovednému chovaniu. Ibaže podstatou kapitálu je miera zisku, čo v našich slovenských ranokapitalistických reáliách znamená najmä razantnú bezohľadnosť voči iným hodnotám. Takým, ktoré sú podstatou práve environmentálne zodpovedného konaniu. Naozaj sa musí zbúrať necelých 40 rokov stojaci Istropolis – stavba zdravá a solídnej materiality len preto, že nemá potenciál k vysnívanému maximálnemu zisku jej nového vlastníka? Že tomuto zisku prekáža? Naozaj rozumieme akútnej potrebe správania sa princípom zdravého rozumu, čo je podstatne dôležitejšou autoritou, než bezbrehá ziskuchtivosť a ktoré je zo svojej podstaty prirodzeným sebazáchovným pudom? Žiadna nová báječná architektúra, akokoľvek usilovne profitujúca nesmie byť tomuto princípu nadradená.

Ku spôsobu, akým sa na Slovensku „energeticky z odolňuje“ drivivá väčšina architektúry minulého storočia, sa opakovane kriticky vraciam. „Miesovou cenou“ vyznamenané bytovky v Bordeaux nám znova pripomínajú stav tejto témy u nás. Pokladám ho stále za hlboký úpadok našej stavebnej kultúry pre neprítomnosť znakov staviteľskej ambície a pochádzajúci najmä z dominujúceho kritéria lacnoty. V skutočnosti je to vizitka tristného stavu spoločenského povedomia o kultúrnom rozmere poslania architektúry. Vývoj je trochu nádejný – aspoň že farebné excesy, zrejme inšpirované povedzme Karibikom, sú zriedkavejšie.

V mojom príhovore je veľa viet s otáznikmi. Paradoxne platí, že skúsenosť – aj v mojom prípade – skôr z množuje otázky než zhrňa odpovede. Naša práca má dve spoluprítomné okolnosti. Tou prvou je vždy nový program, úloha s novým kontextom voči tej predchádzajúcej, iný stavebník, rozpočet a pod. Začíname vždy odznova, každé zadanie je nové, iné. To, čo je stále prítomné a trvá v každej novej zákazke, je naša skúsenosť z tých predchádzajúcich. Na rozdiel od koncepčných ideí, ktoré sú individuálnym produktom architektovho ducha je naša skúsenosť kolektívnym fenoménom. Je zdieľateľná. Komora je miestom, príležitosťou, kde sa skúsenosť každého z nás môže a má stať súčasťou kolektívnej skúsenosti našej profesie. Skúsenosť znamená poučenie a z poučenia pochádzajú inšpirácie k permanentnej kultivácii nášho stavu.

Ing. arch. Pavol Paňák